

PERCEPȚIE, DISONANȚĂ COGNITIVĂ ȘI DESCURAJARE NUCLEARĂ ÎN ERA INFORMAȚIONALĂ. POSIBILE IMPLICAȚII PENTRU ARHITECTURA DE SECURITATE EUROATLANTICĂ ÎN CONTEXTUL NOULUI CONCEPT STRATEGIC AL NATO

Dr. Olga R. CHIRIAC

*Cercetător asociat, Centrul de Studii Strategice, București
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.01*

Agresiunea militară a Rusiei împotriva Ucrainei a generat unde de șoc în capitalele europene. Această „nouă normalitate” – un război convențional în Europa secolului XXI – este, pe de o parte, greu de procesat și, pe de altă parte, în mod inerent, reprezintă un aspect îngrijorător în ceea ce privește viitorul arhitecturii de securitate și al stabilității strategice în Europa.

Scopul principal al articolului este acela de a analiza efectele combinate ale progreselor tehnologice și ale cunoașterii umane asupra alegerilor strategice, precum strategiile de descurajare nucleară. Lucrarea urmărește să abordeze întrebările de cercetare din perspectiva psihologiei cognitive, cu un accent deosebit pe percepție, erori cognitive și disonanță cognitivă.

Atât plasticitatea mediului geopolitic, cât și complexitatea și dinamismul spațiului informațional prezintă condițiile optime pentru propagarea erorilor cognitive în luarea deciziilor umane. Articolul analizează mai îndeaproape ce înseamnă această vulnerabilitate pentru arhitectura de securitate euroatlantică, în special pentru Organizația Tratatului Atlanticului de Nord.

Cuvinte-cheie: apărarea europeană, descurajare nucleară, disonanță cognitivă, percepție, stabilitate strategică.

INTRODUCERE

Luna februarie a anului 2022 a încheiat oficial momentul unipolar al Statelor Unite și ordinea mondială unipolară care a apărut după dizolvarea Uniunii Sovietice, la începutul anilor '90. Fără îndoială, atacul neprovocat asupra Ucrainei a luat prin surprindere marea majoritate a observatorilor. Încă pare de neconceput faptul că Europa contemporană găzduiește un război convențional. După dizolvarea Uniunii Sovietice, Statele Unite și aliații săi se aflau într-o poziție mult mai bună decât Federația Rusă. De fapt, în anii '90, Rusia a parcurs atât perioade de colaps economic, cât și numeroase tulburări civile, dintre care unele au culminat cu tentative de lovituri de stat. Cum este posibil ca Occidentul progresist și avansat, inclusiv instituțiile sale precum Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) și Uniunea Europeană (UE), să nu fi fost capabil să prevadă evenimentele și evoluțiile teribile din Ucraina?

Articolul își propune să inițieze o discuție în jurul acestor întrebări și o face prin adoptarea unui cadru de analiză care aplică teoria descurajării prin prisma psihologiei cognitive. În prima parte, lucrarea stabilește fundamentul teoretic: ce este descurajarea, care sunt elementele descurajării și care a fost motivația care a dus la nașterea unei asemenea teorii. Tot în fragmentul teoretic al articolului există o scurtă explicație a cadrului cognitiv, în general, și a disonanței cognitive, în special. A doua parte a lucrării ilustrează diferența dintre epoca nucleară și epoca informației. Motivul pentru care aceste două perioade din istoria omenirii sunt evidențiate este legat de progresele rapide în producția de noi tehnologii, în special apariția internetului și a rețelelor de socializare la scară globală, de masă și de modul în care aceste evoluții tehnologice au schimbat discuția despre descurajare, dar nu și principiile sau scopurile centrale ale teoriei. Cunoașterea umană, ca proces cognitiv, nu s-a schimbat, mediul în care aceasta funcționează este cel care a fost modificat. Ultima parte a lucrării discută percepția și descurajarea în contextul noului concept strategic al NATO. Centrul de greutate devine, astfel, relația dintre percepțiile reciproce ale Alianței și ale Federației Ruse. NATO rămâne singura linie de apărare credibilă pentru Europa în acest moment. În ciuda faptului că vechiul continent găzduiește o putere economică precum UE și mai multe țări foarte avansate din punct de vedere tehnologic, precum Franța sau Germania, continentul european se confruntă încă cu incapacitatea de a fi autonom, credibil și/sau capabil în probleme de securitate și apărare. Articolul nu se concentrează pe acel „de ce” cauzator

al acestei incapacități de apărare, din cauza domeniului limitat al lucrării. Concluziile reunesc elementele discuției prezentate, corelând ideile cu teoria descurajării a lui Thomas Schelling.

„DIPLOMAȚIA VIOLENȚEI” – DESCURAJAREA, CONSTRÂNGEREA ȘI LUAREA DECIZIILOR

Thomas Schelling este considerat de marea majoritate a specialiștilor drept fondatorul intelectual al școlii de gândire a descurajării nucleare. În cartea sa din 1960, „*Strategia conflictului*”, dr. Schelling a definit descurajarea ca fiind o formă de cooperare între beligeranți/concurenți. Prin urmare, în logica teoriei descurajării, descurajarea unui inamic de a acționa într-un anumit mod este, de fapt, o formă de negociere care rezultă, într-o formă sau alta, în succes. Acesta va reprezenta pilonul teoretic central al prezentului articol. Conceptul de descurajare cuprinde numeroase nuanțe psihologice și cognitive care au fost, uneori, trecute cu vederea sau marginalizate în planificarea strategică. Aceste elemente umane sunt încorporate în conceptul în sine, deoarece descurajarea este, prin excelență, o teorie a influenței asupra unui adversar sau a unui aliat să facă sau să nu facă ceva. Descurajarea a existat în arta militară și strategică de secole și, cu toate acestea, epoca nucleară a schimbat regulile jocului. Potențialul de a influența a devenit, peste noapte, o chestiune limitată în mare parte la acele state care dețin capacități nucleare. Principalul element care a declanșat această schimbare în relațiile internaționale a fost apariția armelor nucleare. Impactul lor atât asupra diplomației, cât și asupra relațiilor internaționale, în general, a fost fundamental, deoarece puterile nucleare au început și s-au angajat în negocieri dintr-o poziție dominantă în comparație cu statele non-nucleare. Afacerile externe și planificarea strategică ale Războiului Rece au fost orientate către gândirea de descurajare nucleară și, în cele din urmă, către regimurile de control al armelor și către eforturile de neproliferare.

În „*Deterrence*”, de Lawrence Freedman, autorul prezintă evoluția conceptului contemporan de descurajare și discută dacă și, dacă da, cum este încă relevant în lumea actuală (Freedman, 2004). Contribuția majoră a lui Freedman la teoria descurajării a fost aceea de a dezvolta „o abordare distinctă a evaluării descurajării atât ca stare de spirit, cât și ca opțiune strategică” (Freedman, prefață). Un alt mod de a defini descurajarea a fost propus de Thomas Schelling ca evitarea „*prejudiciului reciproc*” ca „*interes comun*” (Schelling, 2008, p. 1). Alte idei relevante, menite să întărească propunerile prezentului articol, au fost prezentate în „*Răspândirea armelor nucleare: o dezbatere durabilă*”, de Scott Sagan și Kenneth Waltz. Sagan și Waltz concluzionează, în cartea lor din 2013, că, pentru a dezvolta mai bine capacitățile militare de descurajare, este vital să înțelegem toate părțile problemei proliferării nucleare globale (Sagan, Waltz, 2013).

Robert Jervis a redus descurajarea la o explicație excelentă atunci când a afirmat că descurajarea înseamnă că un actor îl descurajează pe altul, „*convingându-l că valoarea așteptată a unei anumite acțiuni este depășită de pedeapsa așteptată*” (Jervis, 1982, p. 4). El a continuat să explice cum pedeapsa „*este compusă din două elemente: costul perceput al pedepselor pe care actorul le poate aplica și probabilitățile percepute că le va aplica. Descurajarea poate produce greșeli dacă cele două părți au convingeri diferite despre oricare dintre factori*” (Ib.). O altă definiție a conceptului de descurajare a fost prezentată de Michael J. Mazarr, de la Rand Corporation, când, în „*Înțelegerea descurajării*”, a scris: „*Descurajarea este practica de a descuraja sau de a restrânge pe cineva – în politica mondială, de obicei un stat-națiune – de a întreprinde acțiuni nedorite, cum ar fi un atac armat. Ea implică un efort de a opri sau de a preveni o acțiune, spre deosebire de conceptul strâns legat, dar distinct, de <competență>, care este un efort de a forța un actor să facă ceva*” (Mazarr, 2013, p. 2).

În securitatea internațională, o politică de descurajare se referă, în general, la amenințările cu represalii militare îndreptate de liderii unui stat către liderii altuia, în încercarea de a împiedica celălalt stat să recurgă la utilizarea forței militare în urmărirea obiectivelor sale de politică externă.

Descurajarea are trei componente principale: capacitățile, comunicarea și anume modul în care statele comunică adversarilor despre respectivele capacități, și credibilitatea. Ultimele două prezintă marile provocări ale unei descurajări eficiente, deoarece niciuna nu se explică de la sine. Comunicarea este un proces cognitiv cultural profund social, prin urmare, fiecare stat va înțelege să comunice diferit și unui public predeterminat diferit, astfel încât credibilitatea este greu de câștigat sau menținut, mai ales pentru marile puteri. Un bun exemplu sunt Statele Unite, o superputere convențională și nucleară care nu au fost capabile să învingă fără echivoc Vietnamul de Nord sau care s-au retras brusc din Afganistan, după douăzeci de ani de luptă. Prezentul articol se concentrează pe procesele cognitive și pe efectele de disonanță cognitivă, prin urmare, discuția va fi centrată pe comunicare în toate aspectele și manifestările ei, precum și pe credibilitatea modelată de percepție.

Descurajarea poate fi încercată în mai multe moduri. Pentru zona securitară euroatlantică, unde Federația Rusă este un jucător decisiv, constrângerea joacă un rol foarte important. „*Coerciția*”, scrie Thomas Schelling, „*depinde mai mult de amenințarea a ceea ce urmează să vină decât de daunele deja făcute*” (Schelling, 1966, p. 172). Deciziile, inclusiv cele politice, sunt luate de oameni și în mintea umană, iar constrângerea se poate face fără folosirea forței fizice, ci doar cu ideea că respectiva forță ar putea fi exercitată. Schelling subliniază: „*Deosebirea obișnuită între diplomație și forță nu este doar în instrumente, cuvinte sau gloanțe,*

ci în relația dintre adversari – în interacțiunea motivelor și rolul comunicării, înțelegerii, compromisului și reținerii”. (Ib., p. 1).

În final, pentru a completa cadrul teoretic al articolului, vom clarifica conceptul de disonanță cognitivă. Conceptul a apărut pentru prima dată în literatura academică, în 1957, când psihologul american Leon Festinger a publicat „*A Theory of Cognitive Dissonance*”. Teoria disonanței cognitive a lui Festinger este considerată una dintre cele mai influente teorii din psihologia socială (Harmon-Jones, Mills, 1999, p. 1). Articolul folosește conceptul așa cum a fost conceptualizat de Festinger, și anume „*perechile de cunoștințe (elemente de cunoaștere) pot fi relevante sau irelevante unele pentru altele*” (Ib., p. 3). Dacă două procese cognitive sau cogniții sunt relevante unul pentru celălalt, ele sunt fie consonante, fie disonante. Consonanța cognitivă reflectă o stare de spirit în care „*cunoștințele, atitudinile și conștientizarea unei persoane sunt congruente și în armonie cu convingerile inconștiente, emoționale sau înnăscute*” (Festinger, 1957). APA definește consonanța cognitivă ca fiind „*o situație în care două elemente cognitive sunt consecvente unul cu celălalt, adică un element cognitiv decurge sau este implicat în celălalt*” (APA, 2022). În schimb, o cunoaștere este disonantă dacă „*aversul (opusul) unei cunoștințe urmează de la cealaltă*” (Festinger, 1957). Existența disonanței sau „*a fi inconfortabil din punct de vedere psihologic*” acționează ca un motivator pentru ca o persoană să reducă disonanța și acest fapt duce la „*evitarea informațiilor care pot crește disonanța*”. Puterea disonanței este direct proporțională cu presiunea de reducere a acesteia. În contextul mai larg al articolului, susțin că percepțiile adversarilor noștri au potențialul de a acționa ca sabotori ai negocierilor de stabilitate strategică și ai proiectării de descurajare nucleară. Deoarece descurajarea este atât de puternic interconectată cu percepția umană, care, la rândul ei, este primită, procesată și interpretată printr-o lentilă socio-culturală mai degrabă decât rațională, se poate ajunge, în cel mai bun caz, la rezultate negative, în cel mai rău caz, irelevante în negocierile de stabilitate strategică.

ERA NUCLEARĂ VS. ERA INFORMAȚIONALĂ

„*Cu suficientă forță militară, s-ar putea ca o țară să nu aibă nevoie să negocieze*” (Schelling, 1966, p. 1) – nu mai este valabil în era informației. Fiecare informație pe care o primim o putem controla prin intermediul internetului. Cel puțin așa credem. Era informației a modificat mediul strategic la fel cum a făcut-o revoluția industrială din secolul precedent. În contextul articolului, epoca informației reprezintă perioada istorică/temporală a secolului XX care poate fi caracterizată printr-o trecere fundamentală de la „*industrie tradițională*” instituită de Revoluția Industrială la „*o economie bazată, în primul rând, pe tehnologia informației*”. În era informațională, informația în sine a devenit, în esență, o marfă prețuită, iar modurile

în care este distribuită și diseminată au fost sporite exponențial prin salturi masive în utilizarea tehnologiei informatice. Așa cum detonarea primei bombe atomice de către SUA a anunțat nașterea de rău augur a erei nucleare, era informațională a fost anunțată oficial de apariția internetului. Propagarea informațiilor prin mai multe surse, fiecare cu propriile lor agende politice și, de cele mai multe ori, fără pregătire sau acreditări profesionale, poate avea un impact dăunător asupra cogniției umane, mai ales dacă este aplicată în mod consecvent pe o perioadă medie sau lungă de timp. Federația Rusă a avut mare succes în distribuirea sistematică a informațiilor tulburătoare cu scopul de a insufla frica și de a propaga nesiguranța. Sub această presiune, cunoașterea omului poate alege să se distanțeze de elementul disonant, obținând, uneori, rezultatul opus.

O complicație majoră în era informațională este faptul că amenințarea nucleară nu a dispărut și nici nu s-a diminuat. Din contră, stimulii unui potențial conflict, cum ar fi, de exemplu, informațiile despre presupusele intenții ale adversarului sau percepția noastră despre el/ea, sunt ușor disponibili/e/accesibili/e. Echilibrul efemer depinde, în mare măsură, de „*avantajul informațional*” și acesta, la rândul său, poate fi influențat cu ușurință prin exploatarea cunoașterii umane, care tinde să nu fie rațională. Alți factori perturbatori sunt inteligența artificială, cloud computing, analiza datelor și operațiunile cibernetice, inclusiv războiul cibernetic (Microsoft, 2022). Informațiile sunt colectate în volume fără precedent și într-un ritm record, iar acest lucru este făcut de toate marile puteri, nu doar de „*suspecții obișnuiți*” SUA, China sau Rusia. Această supra-stimulare a minții umane poate duce cu ușurință la disonanță cognitivă și oamenii pot începe să „*opereze*” într-un vid de zgomot alb. Dacă, în era pre-internet a Războiului Rece, distribuția informațiilor era ușor de controlat sau manipulat, în prezent, nu mai este cazul. În timpul Războiului Rece, controlul fluxurilor de informații a fost ușor controlat în comparație cu prezentul. Pe de altă parte, colectarea informațiilor Războiului Rece nu era cea mai ușoară sarcină. Deciziile strategice, atunci, erau foarte dependente de Hum Int, pe lângă Sig Int. Criza rachetelor din Cuba este un bun exemplu al modului în care cele două moduri de colectare a informațiilor au contribuit la luarea deciziilor politice. În timp ce informațiile colectate prin semnal/sateliți au prezentat o dovadă fără echivoc a rachetelor la granița SUA cu Cuba, percepția liderilor pe care o aveau reciproc și asupra culturii strategice a celorlalți a jucat un rol decisiv în rezultat. În timp ce Nikita Hrușciov îl percepea pe președintele american mult mai tânăr ca fiind neexperimentat și credul, John F. Kennedy a demonstrat contrariul.

Informația este catalizatorul comunicării în descurajare: „*Dacă nu te aude, nu te poate înțelege sau nu se poate controla, amenințarea nu poate funcționa*” (Schelling, 2008, p. 38). De exemplu, la începutul anului 2022, când trupele rusești se adunau în mod alarmant la granițele Ucrainei, secretarul general al NATO,

Jens Stoltenberg, „liniștea” pe toată lumea: „NATO nu are de gând să desfășoare trupe de luptă în Ucraina, care nu este membră a NATO, în cazul unei invazii ruse” (Reuters, 2022). În plus, a fost, într-adevăr, greu de conștientizat că, în Europa secolului XXI, un stat suveran va încălca integritatea teritorială și suveranitatea altui stat suveran european. Mulți analiști, precum și specialiști în mass-media sau din mediul academic, au sărit să numească acest lucru o greșeală de calcul a guvernului rus, dar nu mulți au încercat să descifreze de ce mulți oameni, inclusiv în Federația Rusă și Ucraina, nu au crezut că este posibilă o invazie. Articolul postulează că aceste percepții se datorează diferitelor procese cognitive. La urma urmei, în psihologia cognitivă, am identificat cum „Orice știm despre realitate a fost mediat nu numai de organele simțurilor, ci și de sisteme complexe care interpretează și reinterpretează informațiile senzoriale” (Neisser, 2014, p. 24).

Un aspect interesant al descurajării nucleare în era informațională este apariția inteligenței artificiale (AI). Implicațiile aplicațiilor IA la nivel strategic nu sunt în discuție, cel puțin deocamdată. Cu toate acestea, la nivel operațional și tactic, IA a fost deja aplicată pentru a maximiza eficiența în luptă. Descurajarea nucleară și strategia nucleară rămân un proces de decizie în domeniul uman. Acest lucru ar trebui să sublinieze, încă o dată, importanța descurajării nucleare și ar trebui să asigure un loc special pentru cercetarea diligentă și planificarea adecvată în domeniu. Decizia de a apăsa butonul nuclear este încă în mâinile și mintea liderilor lumii.

CONCEPTUL STRATEGIC AL NATO DE PERCEPȚIE ȘI DESCURAJARE DUPĂ 2022

O lume multipolară, cu mai multe centre de putere, este, fără îndoială, complexă. Desigur, cu cât sunt mai mulți factori de decizie, cu atât există un potențial de risc crescut și interpretări greșite. După februarie 2022, a devenit foarte clar că arhitectura de securitate europeană este pe deplin dependentă de Statele Unite. Pe cont propriu, nici UE, în ansamblu, nici puterile europene individuale nu au credibilitatea (în sensul descurajării) sau capabilitățile de a rezista unui atac din partea puterii nucleare a Rusiei. Umbrela nucleară americană protejează continentul european de un atac convențional sau nuclear. Poziția nucleară a NATO după *conceptul strategic* din 2022 este clară: armele nucleare sunt o componentă de bază a capacităților aliaților atât pentru apărare colectivă, cât și pentru descurajare. NATO rămâne ferm „angajat față de controlul armelor, dezarmare și neproliferare, dar, atât timp cât vor exista arme nucleare, va rămâne o alianță nucleară” (NATO, 2022). Viziunea strategică a Alianței prezentată în documentele sale este, de asemenea, clară: „Scopul fundamental al capacității nucleare a NATO este de a menține pacea, de a preveni constrângerea și de a descuraja agresiunea. Atât timp cât vor exista

arme nucleare, NATO va rămâne o alianță nucleară” (Ib.). Armele nucleare sunt o componentă de bază a „capacităților generale ale NATO de descurajare și apărare, alături de forțele convenționale și de apărare antirachetă” (Ib.). Concret, politica nucleară actuală a NATO se bazează pe două documente publice convenite de toți aliații: *conceptul strategic* din 2022 și *evaluarea posturii de descurajare și apărare* din 2012.

Pentru Federația Rusă, moștenitorul de facto al Uniunii Sovietice, descurajarea nucleară, logica de descurajare și semnalizarea descurajării nucleare sunt instrumente importante în conceperea strategiei, precum și în comunicarea cu inamicii sau concurenții. Documentul oficial de bază, *Fundamentele politicii de stat a Federației Ruse în domeniul descurajării nucleare*, a fost desemnat drept „documentul de planificare strategică a apărării care reflectă opiniile oficiale asupra esenței descurajării nucleare, definește pericolele militare și amenințările pe care intenționează să le neutralizeze descurajarea nucleară, principiile descurajării nucleare și condițiile pentru tranziția Federației Ruse la utilizarea armelor nucleare” (*Fundamentele politicii de stat a Federației Ruse în domeniul descurajării nucleare*, 2020). Postura nucleară și arsenalele nucleare au rămas un instrument fundamental de exercitare a puterii pentru Moscova. Potrivit aceluiași document din 2020, nuclearul nu este un element de sine stătător, ci un segment al „unui set de măsuri coordonate, unite printr-un plan comun, politice, militare, militaro-tehnice, diplomatice, economice, informaționale și de altă natură implementate pe baza forțelor și mijloace de descurajare nucleară, pentru a preveni agresiunea împotriva Federației Ruse și (sau) aliaților săi” (Ib.). Ca și în cazul oricărui document strategic rus, este important ca acesta să fie încadrat corespunzător, în acord cu istoria Rusiei, cu o înțelegere aprofundată a obiceiurilor socio-culturale rusești, a strategiei mari a Rusiei, inclusiv a strategiilor militare și economice. În viziunea rusă, descurajarea nucleară se realizează în mod continuu în timp de pace, în timpul amenințării imediate de agresiune și în timp de război, până la începutul utilizării armelor nucleare. Federația Rusă își rezervă dreptul de a folosi arme nucleare ca răspuns atât la utilizarea armelor nucleare, cât și „a altor tipuri de arme de distrugere în masă împotriva acesteia și/sau a aliaților săi, precum și în cazul agresiunii împotriva Federației Ruse folosind arme convenționale, când însăși existența Statului este amenințată”. (Ib.).

NATO consideră că descurajarea este în esență o „funcție politică”. Ca în cazul oricărei discuții despre descurajare, credibilitatea și hotărârea Alianței, pe lângă capacități, sunt factorii care decid dacă respectiva descurajare este într-adevăr capabilă să atingă obiectivele stabilite. NATO declară că, în cazul în care „securitatea fundamentală a oricărui aliat NATO” va fi amenințată, Alianța „are capabilitățile și hotărârea de a impune adversarului costuri care ar fi inacceptabile și depășesc

cu mult beneficiile pe care orice adversar ar putea spera să le obțină”. (NATO, 2022). Conflictul din Ucraina este un exemplu foarte bun al fragilității descurajării în Europa, nu din cauza capacităților, ci din cauza riscului mereu prezent de percepție greșită. Pe lângă această potențială vulnerabilitate, există structura internă a Alianței, în care fiecare țară, deci factorii săi de decizie politică, urmează, în primul rând, o agendă politică de re alegere și au grade diferite de percepție sau percepție greșită a intențiilor Rusiei. Așa cum a indicat profesorul Jervis: „Dacă oamenii de stat nu înțeleg felul în care oamenii lor opuși văd lumea, politicile lor de descurajare sunt susceptibile să fie greșite, dacă oamenii de știință nu înțeleg tiparele de percepții implicate, ei vor interpreta greșit comportamentul” (Jervis, 1982, p. 1). În cadrul cognitiv, profesorul Jervis s-a referit la faptul „că percepțiile actorilor diverg adesea atât de la <realitatea obiectivă> (sau percepțiile savanților de mai târziu despre aceasta, care este o măsură cât mai bună pe cât putem avea), cât și de la percepțiile altor actori. Aceste diferențe, în plus, influențează atât aleatoriu, cât și sistematic descurajarea”. (Ib.). Percepția despre „celălalt” poate să complice foarte mult discuția despre descurajare nucleară. Rusia prezintă o concepție marcant disonantă asupra situației din Ucraina, prezentând un discurs contradictoriu asupra intențiilor sale în Ucraina. În 2014, ministrul de externe Serghei Lavrov a scris un articol în ziarul rus Kommersant, în care sublinia, pe de o parte, importanța liberului arbitru al Ucrainei de a alege cărei alianță îi va aparține și, în același timp, Rusia declara ca „a explicat prietenilor noștri ucraineni că o schimbare în regulile economice ale jocului din partea lor ar provoca o reacție strict adecvată din partea Rusiei, în deplină conformitate cu standardele internaționale, inclusiv cu normele OMC” (Lavrov, 2014). Acest discurs divergent este o prezență constantă în arealul politic rus. A fost astfel încă de la anexarea ilegală a peninsulei Crimeea. În 2022, într-o conferință de presă după discursul său la ONU, ministrul rus de externe Serghei Lavrov a declarat că „toate legile și doctrinele ruse, inclusiv doctrina nucleară, se vor aplica teritoriilor Ucrainei care urmează să adere la Rusia” (Ukrainska Pravda, Doctrina nucleară a Rusiei se va aplica „noilor” teritorii – Lavrov, 2022). Doctrina nucleară rusă a fost actualizată și, potrivit experților, a mutat accentul de la amenințările occidentale la cele non-occidentale. Paradoxal, s-ar putea spune. Aici este locul în care cunoașterea disonantă ar putea explica percepția menționată. În viziunea occidentală, Rusia rămâne în urma omologilor săi occidentali din cauza deficiențelor economice și tehnologice. Acest lucru nu are importanță atunci când construim doctrina nucleară, deoarece doctrina nucleară trebuie să ia în considerare nu percepția occidentală, ci conceptualizarea rusă a lumii. Poate este momentul oportun pentru o întoarcere la dezbateri despre strategie și, implicit, descurajare, precum în timpul Războiului Rece. Au rămas valabile idei precum cele din 1981, când s-a argumentat că „strategia noastră trebuie să vizeze ceea ce sovieticii cred

că este important pentru ei, nu doar ceea ce am putea crede că ar fi important pentru ei”. (Ib., p. 6).

Situația din Ucraina este complicată din perspectiva descurajării nucleare, deoarece Federația Rusă percepe sprijinul SUA și european ca pe o declarație de război. În aceeași conferință de presă a ONU citată mai devreme, ministrul rus de externe a explicat cum, „prin furnizarea de arme Kievului, SUA, Uniunea Europeană și NATO nu pot pretinde că au un statut neutru, adică nu pot pretinde că nu participă în conflict”. În prezent, armele nucleare ale Statelor Unite sunt „desfășurate înainte în Europa” (NATO, Politica și forțele de descurajare nucleară a NATO, 2021), dar aceleași elite ruse nu prețuiesc prea mult credibilitatea occidentală sau rezoluția în fața unei amenințări nucleare sau convenționale pe teritoriul NATO. Expertul rus în politică externă, Aleksey Arbatov, a sintetizat această percepție despre Occident: „Cercurile politice și de experți ruse, precum și publicul rus au o convingere latentă că Occidentului îi este mai frică de război nuclear decât Rusia – uneori, această convingere se manifestă la nivel oficial”. (Arbatov, 2022). Acest lucru demonstrează, în continuare, modul în care o viziune disonantă a părții adverse poate submina postura de descurajare a unui stat, mai ales dacă statul revizionist/agresor nu înțelege cât de departe este dispusă să ajungă alianța statu quo. Steven E. Miller a scris despre acest lucru atunci când a analizat descurajarea în timpul Războiului Rece: „Descurajarea poate fi, de asemenea, subminată dacă agresorul nu înțelege războiul pe care statu quo îl amenință să îl ducă”. (Miller, 1985, p. 60). Miller și-a ilustrat afirmația cu exemplul Pearl Harbor, când Japonia Imperială a presupus că SUA vor răspunde, dar nu a evaluat puterea și amploarea răspunsului. „Mărimea disonanței dintre un element cognitiv și restul cognițiilor persoanei depinde de numărul și importanța cognițiilor care sunt consonante și disonante cu cel în cauză”. (Harmon-Jones, Mills, p. 4). O inconsecvență se hrănește din cealaltă și, cel mai probabil, va perpetua interpretarea greșită. Același lucru se poate spune despre „partea opusă” – NATO. Dacă NATO și, în special, strategii americani nu încearcă să înțeleagă Rusia și să folosească semnalizarea în negocieri pentru un rezultat pozitiv, omenirea riscă să ajungă în pragul unui dezastru. Din nou, în logica teoriei descurajării, din cauza potențialei devastări aduse de un război nuclear, negocierea nu înseamnă cedarea la cerințele agresorilor revizionisti, ci prevenirea armagedonului nuclear și salvarea vieților, precum și a mediului înconjurător. Apărarea convențională rămâne fundamentul unei arhitecturi solide de securitate și apărare în Europa, dar, într-o lume multipolară în flux tehnologic și economic, este o chestiune de supraviețuire să influențezi o putere malignă pentru a opri distrugerea. Diplomația trebuie să înlocuiască diplomația rusă a violenței și a constrângerii pentru a proteja ordinea bazată pe reguli, acolo unde normele, legile, drepturile omului și valorile pozitive contează și prosperă.

Această tulburare interioară, întruchipată de disonanța cognitivă, afectează orice luare a deciziilor strategice, inclusiv nucleare. În mod paradoxal, există în domeniul nuclear, unde acest sentiment de neliniște nu ar trebui să conteze, deoarece, în realitatea obiectivă, o putere nucleară are capacitatea de a provoca dureri și distrugerii incomensurabile inamicilor săi. Un război nuclear sau escaladarea unui război cu o superputere nucleară este automat o bătălie pierdută sau, așa cum i-ar spune Thomas Schelling, o negociere eșuată.

CONCLUZII

Amenințarea nucleară este reală, complexă și foarte gravă. Pe lângă faptul că materia în sine este de natură existențială, era informațională a exacerbă pericolele propagării agenților de dezinformare, elemente care nu fac decât să se adauge sentimentului de disonanță în raport cu orice subiect. Elementul cheie al oricărei dezbateri legate de arhitectura de securitate europeană trebuie abordat luând în considerație faptul că Federația Rusă rămâne singurul stat la egalitate cu SUA în domeniul nuclear. În gândirea strategică a Moscovei, elementul nuclear este fundamental, în contrast, americanii tind să considere armele nucleare un fel de opțiune de ultimă instanță. Acestea sunt concluzii evidente, dar evoluțiile diplomatice din mediul strategic post-Război Rece tind să contrazică logica descurajării. Capabilitățile sunt importante, dar comunicarea și credibilitatea pot transforma un adversar nuclear cu potențial nuclear mai mic într-un super inamic doar prin intermediul percepțiilor. După cum se menționează în articol, elitele ruse tind să-i perceapă pe aliații SUA că evită riscurile. În jocul cu sumă zero al descurajării nucleare, percepțiile contează mult mai mult decât potențialul real. Pur și simplu, nu știm dacă președintele rus va decide să folosească arme tactice în Ucraina, de exemplu. Știm că are capacitatea de a face acest lucru, dar nu avem cum să-i anticipăm gândurile. Acest fapt contează foarte mult în descurajare. Folosirea armelor nucleare sau proliferarea lor nu pot aduce nimic pozitiv. În loc să risipească și mai mult timp prețios încercând să ghicească ce cred liderii ruși, Occidentul, adică SUA și aliații și partenerii săi, inclusiv NATO, ar fi mai bine deservit încercând să înțeleagă mentalitatea rusă și să se angajeze în procesele propuse de Thomas Schelling în teoriei descurajării.

BIBLIOGRAFIE:

1. Arbatov, A. (2022). *The Ukrainian Crisis and Strategic Stability*. RIIAC, https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/the-ukrainian-crisis-and-strategic-stability/?sphrase_id=93468780, accesat la 25 septembrie 2022.
2. Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press.
3. Freedman, L. (2004). *Deterrence*. Polity Press.

4. Jervis, R.E. (1976). *Perception and Misperception in International Politics*.
5. Jervis, R.E. (1982). *Deterrence and Perception*. *International Security*, 7(3), 3-30, <https://doi.org/10.2307/2538549>, accesat la 25 septembrie 2022.
6. Lavrov, S. (2014). «В понимании ЕС и США “свободный” выбор за украинцев уже сделан». *Kommersant*, <https://www.kommersant.ru/doc/2406796>, accesat la 25 septembrie 2022.
7. Mazarr, M.J. (2018). *Understanding Deterrence*. California: Santa Monica, RAND Corporation, PE-295-RC, <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE295.html>, accesat la 19 septembrie 2022.
8. Mergen, B. (1992). *Information Age: People, Information and Technology*. *The Journal of American History*, 79(1), 219-225, <https://doi.org/10.2307/2078481>, accesat la 22 septembrie 2022.
9. Miller, S.E. (1985). *Strategy and Nuclear Deterrence*. Princeton Legacy Library.
10. Neisser U. (2014). *Cognitive psychology : classic edition*. Psychology Press.
11. Sagan S.D., Waltz, K.N. (2013). *The Spread of Nuclear Weapons: An Enduring Debate* (ed. a III-a.). W.W. Norton.
12. Schelling, T.C. (1990). *The Strategy of Conflict* (ed. a II-a). Harvard University Press.
13. Schelling, T. (2008). *The Diplomacy of Violence*. In *Arms and Influence* (pp. 1-34). New Haven: Yale University Press, <https://doi.org/10.12987/9780300186703-002>, accesat la 25 septembrie 2022.
14. Kremlin. (2020). Указ Президента Российской Федерации от 02.06.2020 г. № 355, <http://kremlin.ru/acts/bank/45562>, accesat la 25 septembrie 2022.
15. Microsoft (2022). *Applications for Artificial Intelligence in Department of Defense Cyber Missions*. Microsoft on the Issues, <https://blogs.microsoft.com/on-the-issues/2022/05/03/artificial-intelligence-department-of-defense-cyber-missions/>, accesat la 25 septembrie 2022.
16. NATO. (2021). *NATO's Nuclear Deterrence Policy and Forces*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm, accesat la 25 septembrie 2022.
17. Reuters. (30 ianuarie 2022). *NATO Chief Says no Plans to Send Combat Troops to Ukraine if Russia Invades*. Reuters, <https://www.reuters.com/world/nato-chief-says-no-plans-send-combat-troops-ukraine-if-russia-invades-2022-01-30/>, accesat la 25 septembrie 2022.
18. Ukrainska Pravda. (24 septembrie 2022). *Russia's Nuclear Doctrine will apply To "New" Territories – Lavrov*. Ukrainska Pravda, <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2022/09/24/7368942/>, accesat la 25 septembrie 2022.
19. U.S. Congress, Senate Committee on Foreign Relations. (1981). *Hearings on Nuclear War Strategy*. U.S. Government Printing Office, Washington D.C.